

İNCƏSƏNƏT VƏ İNCƏSƏNƏTŞÜNASLIQ ÜZRƏ ƏDƏBİYYATIN KİTAB ÇEŞİDİNDƏ YERİ

Nəşriyyat və kitab ticarəti müəssisələrində mövcud olan çap əsərlərin mövzusuna, adına, nəşr növünə, tipinə, məqsəd və oxucu təyinatına görə ümumi məqsusu kitab çeşidi adlanır. Məlum olduğu kimi kitab çeşidinin müəyyən hissəsini incəsənət və incəsənətşünaslıq üzrə nəşrlər təşkil edir. İncəsənət bədii yaradıcılığın mühüm tərkib hissəsi olub, ədəbiyyat, təsviri incəsənət, arxitektura, musiqi, rəqs, teatr, kino, televiziya, foto və b. sahələri əhatə edir.

İncəsənət insanların estetik tərbiyəsinə mühüm təsir göstərir, onların mənəvi cəhətdən formalaşmasına kömək edir. İnsanda dərin həyəcan oyadıb, onu müəssir etmək incəsənətin bütün növləri üçün xarakterik cəhətdir. Böyük rus yazıçısı M.Qorki demişdir ki, «İnsanların mədəni tərbiyəsinə iki güclü amil təsir göstərir: elm və incəsənət. Hər iki qüvvə isə kitabda birləşib».

Nəşriyyat və kitab ticarəti müəssisələrində incəsənət üzrə ədəbiyyatın çeşidini şərti olaraq 3 hissəyə bölmək olar:

1. İncəsənət və incəsənətşünaslığın müxtəlif sahələrinə dair kitab nəşrləri.

2. İzonəşrlər. İzonəşrlərə qısa mətnlərlə və mətnsiz müşayiət olunan şəkilli və təsviri nəşrlər də daxildir. İzonəşrlər kitab (albom) və vərəqələr şəklində ola bilər. Vərəqə formasında olan izonəşrlər ümumi tematikamı əks etdirərək bir və bir necə səhifədən ibarət ola bilər.

İzonəşrlər insanların siyasi və estetik tərbiyəsində mühüm rol oynamaqla yanaşı, həm də mədəni-maarif və kütləvi təbliğat işində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu nəşrlər insanları dünya mədəniyyətinə yaxınlaşdırır və onların professional səviyyəsini daha da artırır.

İzonəşrlər vahid təsnifat cədvəlində 51 bölmədə yerləşdirilib. Məlumdur ki, vahid təsnifat cədvəli 1977-ci ildə SSRİ Dövlət Nəşriyyat Komitəsi tərəfindən təsdiq edilmiş və 1982-ci ildə qüvvəyə minmişdir.

Nəşriyyat, kitab ticarəti və kitab palataları üçün məcburi xarakter daşıyan bu təsnifat cədvəli 50 bölmədən ibarətdir. Sonralar vahid təsnifat cədvəlinin kitab ticarəti müəssisələri üçün hazırlanmış variantında 3

əlavə və 2 indeksiz bölmə əlavə edilmişdir. İncəsənət və incəsənətsünaslıq vahid təsnifat cədvəlinin 49-cu bölməsində yerləşsə də onun tərkib hissələrini təşkil edən izonəşrlər və not nəşrləri məhz əlavə yarım-bölmələrdə aşağıdakı ardıcılıqla qruplaşdırılmışdır:

51. İzonəşrlər.

51.1 Plakat və şuarlar. Siyasi plakatlar. Tədris plakatu. Texniki təhlükəsizliyə dair plakatlar. İnformasiya və reklam plakatları.

51.2 Portret.

51.3 Bədii reproduksiya.

51.4 Estamp.

51.5 Açıqca. (51.5.1). Kütləvi-təbliğət və təbrik açıqcaları (51.5.2), təbii sənət nümunələri (51.5.3), açıqcanın ayrı-ayrı növləri (51.5.4), uşaqlar üçün açıqca (51.5.5) və s.

5. Not nəşrləri, notlardan ibarət musiqi nəşrləri.

Not nəşrləri respublikamızda nisbətən az çap olunan nəşrlərdəndir. Bu nəşrlər vahid təsnifat cədvəlində aşağıdakı kimi əks olunub:

52. Not nəşrləri.

52.1 Əsərlər toplusu.

52.2 Musiqi folkloru

52.3 Musiqi tarixi və nəzəriyyəsinə öyrənmək üçün not nəşrləri.

52.4 Vokal musiqisi.

52.5 Orkestr və kamera-instrumental musiqi və s.

İstər universal, istərsə də ixtisaslaşdırılmış kitab mağazalarında bu bölgüyə əməl edilir.

Vahid təsnifat cədvəlində incəsənət və incəsənətsünaslıq üzrə ədəbiyyat 49 bölmədə öz əksini tapmışdır və bu yarım-bölmələrə bölünür:

49. İncəsənət. İncəsənətsünaslıq.

49.1 Ümumi məsələlər.

49.2 Arxitektura.

49.3 Təsviri incəsənət. Qrafika, heykəltəraşlıq, rəssamlıq.

49.4 Dekorativ incəsənət.

49.5 Musiqi.

49.6/7 Xoreoqrafiya, rəqs, teatr.

49.8/9 Estrada. Sirk.

49.10 Kinomədəniyyəti, kinotexnikası.

49.11 Fotomədəniyyəti, fototexnika.

49.12. Bədii özfəaliyyət.

Kitab çeşidində incəsənətə dair ədəbiyyatın aşağıdakı tiplərinə rast gəlmək olar: elmi, elmi-kütləvi, tədris və məlumat nəşrləri. Bu nəşrlər

rin bir çoxu seriyalarla buraxılıb. Bu sahədə görkəmli musiqişünasların həyatına həsr edilmiş nəşrlər çoxluq təşkil edir.

İncəsənət və incəsənətsünaslıq bölməsində ədəbiyyat qruplaşdırılarkən aşağıdakılara əməl edilir: əgər kitab incəsənətin müəyyən bir sahəsinə həsr olunubsa, onu müvafiq bölməyə qoyurlar. Əgər kitab incəsənətin bir neçə sahəsinə əhatə edirsə, həmin kitabı 49.1 - «Ümumi məsələlər» yarım-bölməsinə yerləşdirirlər.

Arxitektura (49.2) - Bu bölmədə ədəbiyyatın tematikası daha genişdir. Bura arxitekturanın nəzəriyyəsi və tarixi, şəhər tikintisi, vətən və xarici ölkələrdə arxitektura işi və s. daxildir. Bu bölmə bir neçə yarım-bölməyə bölünür:

49.2.1 Arxitekturanın ümumi məsələləri

49.2.2 Mədəniyyət abidələri

49.2.3 Şəhərsalma

Təsviri incəsənət və Dekorativ-təbii incəsənət üzrə nəşrlər təsnifat cədvəlində aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

49.3 Təsviri incəsənət

49.3.1 Ümumi məsələlər

49.3.2 Rəssamlıq

49.3.2 Heykəltəraşlıq

49.3.3 Qrafika

49.4 Dekorativ-təbii incəsənət.

Bu nəşrlərin tematikasını incəsənətin tarixi, nəzəriyyəsi və mövcud sahədə müxtəlif nəşrlər təşkil edir. Bu sahədə kütləvi biblioqrafik nəşrlərdən daha çox istifadə edilir.

Musiqi (49.5) - Musiqi incəsənətin ən mühüm bir növüdür. Musiqi insanların mənəvi həyatında mühüm rol oynamaqla yanaşı, onların tərbiyəsinə də mühüm təsir göstərir.

Musiqi üzrə nəşrlər iki yerə bölünür: kitab və notlar. Bu nəşrlər çeşiddə bir yerdə verilir. Lakin bu nəşrlərin görünüşünü nəzərə alaraq təsnifat cədvəlində onlar ayrı-ayrılıqda qruplaşdırılır. Belə ki, musiqi üzrə kitablar təsnifat cədvəlin 49.5 yarım-bölməsində, not nəşrləri isə 52 bölmədə öz əksini tapmışdır.

Musiqi üzrə nəşrlər öz tematikasına görə müxtəlifdir: ali məktəblər üçün, musiqi məktəbləri üçün, bədii özfəaliyyətlər üçün nəşrlər; musiqi tarixinə və nəzəriyyəsinə həsr edilmiş monoqrafiyalar; vətən və xarici musiqişünaslara (klassiklərə) həsr edilmiş nəşrlər, ayrıca bəstəkarlar və onların yaradıcılığı haqqında nəşrlər, məktublar, memuar-xatirələr, musiqi haqqında kütləvi kitablar, məlumat nəşrləri və s.

Xəreografiya. Rəqs (49.5). Teatr (49.7). Estrada (48.8). Sirk (49.9) və Bədii özfəaliyyət (49.12) incəsənət bölməsinin əsas yarım bölmələri hesab edilir.

Hazırda ölkəmizdə səhnə mədəniyyəti hərtərəfli inkişaf etmiş teatr, rəqs, xəreografiya incəsənətin kütləvi növü geniş yayılmışdır. Respublikamızda 10-a qədər teatr, 1 opera və balet teatri, sirk və b. incəsənət ocağı fəaliyyət göstərir.

«İncəsənət və incəsənətşünaslıq» bölməsinin axıncı yarım bölmələri Kinomədəniyyəti. Kinotexnika (49.10) və Fotomədəniyyəti. Fototexnika (49.11) adlanır.

Kino mədəniyyətimizin mühüm tədris hissəsi olub, xalqımızın siyasi və mədəni həyatında əhəmiyyətli rol oynayır. Hazırda kino ölkəmizdə kütləvi hal almış və bədii, sənədli, elmi kütləvi olmaqla geniş şəkildə yayılmışdır. Bu sahədə güclü kadrlar: rejissor, operator, aktyorlar yetişdirib və çoxlu kitablar çap edilib. Eftün bu deyilənləri fotomədəniyyətə və fototexnikaya da aid etmək olar.

Kino və fotomədəniyyəti vahid təsnifat cədvəlində 2 yarım bölmədə verilir:

49.10 Kinomədəniyyəti. Kinotexnika.

Kinomədəniyyətin ayrı-ayrı növləri və nəzəriyyəsi, kinotexnika üzrə ümumi məsələlər, kinoçəkilişi, kino istehsalı, kinoaparətləri.

49.11 Fotomədəniyyəti. Fototexnika.

Fotomədəniyyətin nəzəriyyəsi, fotonun növləri, fotoalbom, fototexnika, fotoaparət, fotoçəkiliş, foto materiallarla iş və s.

ƏDƏBİYYAT

1. Бондаровский И.Б. Основа книжной торговли. - М., 1984. - с 223.

2. Nəşriyyat işi. - B.: 2001. - 216 s.

3. Ассортимент книжного магазина/Под редакцией Б.Осипова. - 1985. - 326 с.

4. Нормативные материалы по издательскому делу. - М.: Книга, 1987. - 479 с.

Мехманали Мамедов

МЕСТО ЛИТЕРАТУРЫ ИСКУССТВО И ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ В КНИЖНОМ АССОРТИМЕНТЕ

РЕЗЮМЕ

В научной статье изложено место и роль литературы искусство и искусствоведение в книжном ассортименте.